

ACTA POLITOLOGICA

www.acpo.cz

INTERNETOVÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS

2009 | Vol. 1 | No. 2 | ISSN 1803-8220

Brunclík, Miloš. (2009). Negativní parlamentarismus: cesta k efektivnějšímu fungování parlamentního režimu? *Acta Politologica*, Vol. 1, No. 2, s. 118-141. ISSN 1803-8220.

Tento článek podléhá autorským právům, kopírování a využívání jeho obsahu bez řádného odkazování na něj je považováno za plagiátorství a podléhá sankcím dle platné legislativy.

Internetový recenzovaný časopis vydává Univerzita Karlova v Praze,
Katedra politologie Institutu politologických studií Fakulty sociálních věd.

Acta Politologica | Katedra politologie | Institut politologických studií | Fakulta sociálních věd |

Univerzita Karlova v Praze | U Kříže 8 | 158 00 Praha 5 – Jinonice

www.acpo.cz | acpo@fsv.cuni.cz | +420 251 080 214

Negativní parlamentarismus: cesta k efektivnějšímu fungování parlamentního režimu?

Miloš Brunclík¹

Abstract:

Negative parliamentarism is a type of parliamentary regime, in which tolerance (not active support of parliamentary majority) is the key principle of government formation. It is applied in some European parliamentary monarchies (Great Britain, Denmark, Norway and Sweden), in some succession states, which inherited the parliamentary tradition (New Zealand, Canada, Australia, Iceland) and elsewhere (Austria, Portugal, the Netherlands, the Faroe Islands). In the past the negative parliamentarism was practiced in Finland (until 2000) or in Greece (until 1986). The key difference between the positive parliamentarism and negative one is the issue of government formation, but not in the issue of its termination, because both versions allow the parliament to recall the government through the vote of no confidence. Negative parliamentarism facilitate formation of (minority) governments and its existence correlates with relatively short post-election negotiations. Negative parliamentarism may be also conceived as one of the ways to improve the Czech parliamentary regime, even though this way is – in comparison to ideas of electoral system change – truly only theoretical.

Keywords: *parliamentary government, negative parliamentarism, coalition, cabinet, investiture vote, confidence*

Úvod

Parlamentní režimy jsou nejrozšířenější formou vlády v demokratických systémech a jsou podobně jako poloprezidentské či prezidentské režimy velmi různorodé a prakticky nenalezneme dva totožné příklady parlamentních režimů. Parlamentní režimy se liší v míře reálné politické moci vládního kabinetu či premiéra [srv. Sartori 2001: 111-121], v pravidlech pro rozpuštění dolní komory, míry vládní kontroly nad legislativní agendou, strukturou

¹ PhDr. Miloš Brunclík, Ph.D. vystudoval politologii na IPS FSV UK v Praze. V současné době je odborným asistentem na katedře politologie vysoké školy CEVRO Institut. Kontakt: vysoká škola CEVRO Institut, Jungmannova 17, 110 00, e-mail: milosbrunclik@centrum.cz.

parlamentních rozhodovacích mechanismů aj. Siaroff [2003] v této souvislosti definoval celkem 27 proměnných parlamentních režimů.

Tento příspěvek se věnuje pouze jedné z mnoha proměnných parlamentních režimů, která má však v mnohých parlamentních režimech zásadní vliv na způsob a výsledek procesu formování vlád. Tímto aspektem jsou formální a neformální pravidla při sestavování vládních kabinetů². Přesněji řečeno, otázkou je, zda vláda, která je různými způsoby sestavena po volbách či po pádu předchozí vlády, je či není povinna získat explicitní důvěru parlamentu³. Tato proměnná umožňuje rozčlenit parlamentní režimy na (1) pozitivní parlamentní režimy a (2) negativní parlamentní režimy.

Cílem tohoto článku je podat ucelenější přehled této problematiky se zaměřením na principy negativního parlamentarismu jak v rovině teoretické, tak v rovině empirické. Příspěvek se také zabývá potenciálními výhodami i riziky této varianty parlamentní formy vlády a také ve stručnosti zmiňuje některé souvislosti tohoto principu s obecnějšími problémy demokratických parlamentních režimů. Závěrem se také článek zabývá možnými důsledky zavedení negativního parlamentarismu v ČR⁴.

Lze uvést přinejmenším dva důvody, proč si toto téma zaslouží větší pozornost. Zaprvé, v českém prostředí se prozatím toto rozlišení nedočkalo většího ohlasu. V české odborné literatuře se buď jedná pouze o okrajovou poznámku, která toto rozlišení reflektuje, ale nepoužívá termín negativní parlamentarismus a dále se pojmem již nezabývá [Pavlíček 1998: 252], nebo jde o stručnou zmínku a velmi krátký rozbor tématu [Svatoň 1997: 113; Svatoň 2004: 181; Foltýn, Havlík 2006: 201; Brunclík 2007: 299]. V zahraniční literatuře je této problematice věnována větší pozornost až od poloviny 90. let minulého století, zvláště po publikování článků švédského politologa T. Bergmana [1993a; 1993b]. Přitom pravidla pro sestavování vlád a rozlišení mezi oběma typy parlamentarismu, podmínky, za kterých vláda odstupuje, a celá řada dalších s touto otázkou spojených aspektů, stojí přímo v jádru problematiky parlamentních režimů [viz také De Winter 1995]. Za druhé, v souvislosti

² Samotný proces sestavování vlády se stát od státu liší. V některých zemích je velmi rychlý a jednoduchý (např. Velká Británie), v jiných zemích tento proces zahrnuje až 14 fází a trvá v průměru řádově mnoho desítek dnů [srv. De Winter 1995: 117-120; Mattila, Raunio 2004].

³ Ve většině parlamentních zemí je vláda odpovědná jediné parlamentní komoře (v jednokomorových parlamentech), jak je tomu například na Slovensku, Maďarsku či Dánsku nebo jedné z komor parlamentu (v případě bikameralismu). Existují i případy, kdy je vláda odpovědná oběma komorám, jak tomu je např. v Itálii, Rumunsku či v Belgii do r. 1995 [De Winter, Dumont 2003: 260].

⁴ Zdůrazněme, že stejně jako pro jiné typy režimů i pro parlamentarismus platí, že ústavní text je sice klíčovým zdrojem politických pravidel, ale v úvahu je třeba brát ohled i na politické zvyklosti a zejména na podobu a fungování stranického systému.

s téměř permanentními problémy ČR vytvořit stabilní a akceschopnou⁵ vládu se již delší dobu v české politologické i ústavně-právní literatuře diskutuje o možnostech, jak posílit vládní stabilitu a její akceschopnost. Jedním z nejčastějších návrhů je změna volebního systému [např. Novák, 1996/7; Novák, Lebeda 2004; Klíma 1999; Čaloud 2006]. Analýzu dalších možností nabízejí Havlík a Kopeček [2008: 185], kteří mj. jako jedno z možných řešení zmiňují též negativní parlamentarismus.

Principy parlamentarismu

Podívejme se nejdříve na to, jak politická věda definuje parlamentarismus. V samotném vymezení tohoto konceptu nebývá na rozdíl od režimů poloprezidentských větších sporů⁶. Demokratické systémy jsou založeny na odpovědnosti vlády vůči občanům. Jednou z cest, jak v praxi naplnit tuto odpovědnost, je parlamentarismus (vedle prezidentského, poloprezidentského či direktoriálního režimu). Parlamentní režim v obecné rovině předpokládá výsadní postavení parlamentu vůči ostatním nejvyšším státním orgánům [Pavlíček 1998: 231], resp. převahu parlamentu nad exekutivou⁷. K tomu došlo z historického pohledu poprvé ve Velké Británii po roce 1688 [blíže viz Svatoň 1997: 18-19]⁸. Pro parlamentní režimy je dále typické prolínání exekutivy a legislativy. Nejlepším příkladem tohoto prolínání je opět Velká Británie, kde bývá předseda vlády současně i předsedou politické strany, která kontroluje v dolní komoře parlamentu absolutní většinu křesel [Sartori 2001: 110an]. Důležitým rysem je však odpovědnost vlády parlamentní většině [Strom, Müller, Bergman 2006; viz také De Winter 1995: 115]. To v praxi znamená, že parlament

⁵ Termín je zde použit ve smyslu schopnosti vlády prosazovat svou politiku a své návrhy, které úspěšně procházejí legislativním procesem [blíže viz Novák 2001: 11 an].

⁶ Problémem však je, jak přesně od sebe odlišit parlamentní a poloprezidentské systémy [srv. Siaroff 2003]. V tomto textu budou zmíněny procedury ustavování vlád i v režimech, které jsou označovány jako poloprezidentské (Francie, Rumunsko, Island – pouze v ústavní rovině, Finsko do roku 2000 a Portugalsko v letech 1976-1982 a případně i poté), protože i v těchto režimech je vláda odpovědná parlamentu, který může vládě vyslovit nedůvěru. Z tohoto hlediska lze jednoznačně na tyto režimy aplikovat princip parlamentarismu.

⁷ Z politologického hlediska tomu tak zcela není. V politické praxi se totiž tento vztah obrací. Parlament sice nadále disponuje formální pravomocí vyslovit nedůvěru vládě, v řadě zemí je to ale naopak vláda, která má nad parlamentem převahu [Sartori 2001: 111 an].

⁸ Parlamentní režim je tak „ateoretický“ z hlediska svého původu [Andersen 1994: 13]. Je vedlejším produktem boje mezi králem na jedné straně a elitními společenskými skupinami v zemi na straně druhé. Jinými slovy, je výsledkem staletí trvajících vývoje ve Velké Británii [Svatoň 1997: 7-49], nikoli systematickým přenosem teoretických úvah a konceptů do praxe. V nových demokraciích pak již byl tento v dlouhém období vytvořený systém pouze přebírán a upravován. Naproti tomu prezidentský či poloprezidentský režim vznikl v daleko větší míře jako důsledek ústavního inženýrství.

může vládu odvolat (resp. vyslovit vládě nedůvěru), což je nejdůležitějším znakem parlamentních režimů⁹. Tento rys je pro všechny parlamentní režimy shodný [Isberg 2007: 13]. Jak jsme naznačili v úvodu, kritériem pro rozlišení pozitivního a negativního parlamentarismu jsou pravidla pro sestavování vlády, tj. otázka procesu vzniku vlády. Obrátme tedy pozornost na to, jak jsou vlády v parlamentních režimech ustavovány.

Pozitivní parlamentarismus

V otázce vzniku vlády nalezneme – na rozdíl od otázky zániku vlády – jeden podstatný rozdíl. Pro tzv. pozitivní parlamentarismus platí, že nová vláda musí získat výslovnou podporu parlamentní většiny pro to, aby se mohla ujmout úřadu. Probíhá zde formální hlasování o nové vládě¹⁰, kterým se ověřuje, zda vláda skutečně většinovou podporu má. Jinak řečeno, platí zde presumpce nedůvěry. Důkazní břemeno spočívá na vládě, která musí osvědčit, že je většinou podporována.

Typy pozitivního parlamentarismu

Pozitivní parlamentarismus může mít dvě základní podoby podle charakteru většiny¹¹, která je potřebná pro vyslovení důvěry. V některých režimech tohoto typu postačí, aby vláda získala prostou většinu v parlamentu. Takovým příkladem je Bulharsko, Česká republika, Estonsko, Finsko (od r. 2000), Irsko, Itálie, Izrael, Lotyšsko, Lucembursko, Polsko či Slovensko. To platilo také do roku 1995 pro Belgii, kde bylo toto pravidlo dáno ústavní konvencí [Bergman 1993a: 57; Mattila, Raunio 2004: 268-269]. V jiných režimech musí získat vláda absolutní většinu poslaneckých křesel. Tak je tomu například v Maďarsku, Německu, Rumunsku,

⁹ Jak např. Rash [2000: 7-8] připomíná, i zde se parlamentní režimy liší. V tomto ohledu je lze rozdělit na země s (a) konstruktivním vyjádřením nedůvěry (Německo, Španělsko, Maďarsko, Polsko, Izrael a Slovinsko), (b) absolutní většinou všech poslanců, která je potřebná k vyslovení nedůvěry (např. ČR, Slovensko, Řecko) a (c) prostou většinou poslanců (např. Velká Británie, Dánsko, Finsko, Itálie).

¹⁰ Zpravidla se toto hlasování nazývá hlasování o důvěře. V některých systémech se toto schvalovací hlasování podle ústavy týká vlády jako celku (např. ČR, Řecko, Itálie), premiéra (např. Německo, Bulharsko, Slovinsko), případně vládního programu (např. Litva, Portugalsko, Belgie). Jinde se toto schvalovací hlasování týká vlády a jejího programu (Slovensko), premiéra a jeho programu (Španělsko), vládního programu a seznamu navržených ministrů (Finsko) či premiéra, navržených ministrů i programu vlády (Rumunsko). V tomto textu však budeme pro zjednodušení hovořit o hlasování ve vztahu k vládě.

¹¹ Za absolutní většinu považujeme většinu všech členů parlamentní komory, jíž se tento typ hlasování týká. Za prostou většinu považujeme většinu přítomných členů parlamentní komory [srv. Bale Bergman 2006: 429].

Slovinsku, Belgii či Španělsku [srv. Rasch 2000: 6]. Přibližme si alespoň jeden příklad od každého typu pozitivního parlamentarismu.

V Polsku musí prezidentem nominovaný premiér a jím navržená vláda předstoupit do 14 dnů před dolní komoru (*Sejm*), předložit vládní program a požádat o důvěru. Důvěru vláda získá tehdy, pokud pro ni hlasuje nadpoloviční většina přítomných poslanců. V Sejmu musí být při tomto hlasování přítomna nejméně polovina poslanců (čl. 154 ústavy Polska).

V Německu podle čl. 63 Základního zákona musí prezidentem navržený kandidát na kancléře získat důvěru Spolkového sněmu (*Bundestag*). Pokud se tak stane, prezident musí takového kandidáta jmenovat kancléřem. Pokud tento kandidát zvolen není, může Spolkový sněm do 14 dní zvolit kancléře absolutní většinou. Jestliže žádný kandidát nezíská absolutní většinu, může prezident jmenovat kancléře s menšinovou podporou anebo rozpustit Spolkový sněm.

Negativní parlamentarismus¹²

Negativní parlamentarismus znamená, že se vláda může ujmout úřadu, jestliže proti ní nestojí parlamentní většina, která svůj nesouhlas s vládou dá explicitně najevo. Klíčovým principem je tu tolerance. Přesněji řečeno, vláda nemusí mít výslovnou podporu parlamentní většiny. Ústavní pravidla nevyžadují, aby pro vznikající vládu (či premiéra) zvedla ruku parlamentní většina (většina všech či většina přítomných poslanců). Hlavním pravidlem zkrátka je, že vláda se ujímá úřadu a zůstává ve funkci tak dlouho, dokud sama nerezignuje nebo jí je vyslovena nedůvěra. Důkazní břemeno je na straně parlamentu. Platí zde presumpce důvěry, pokud není prostřednictvím úspěšného hlasování o nedůvěře prokázán opak. V této souvislosti pak může být definice parlamentního režimu lehce poupravena: parlamentní režim je tam, kde vláda musí mít výslovnou důvěru prosté či absolutní většiny v parlamentu či je alespoň *tolerována* parlamentní většinou [srv. Brusewitz 1929: 327; Bergman 1993a: 56].

Negativní parlamentarismus je historicky starší než pozitivní parlamentarismus. Vznikl jako vedlejší produkt vývoje od absolutní k parlamentní monarchii ve Velké Británii a posléze i v dalších evropských monarchiích. Negativní pravidla formování vlády se zrodila v době, kdy to byl král, kdo určoval složení vlády. Postupně byl král nucen respektovat názor

¹² Významná část textu shrnuje teoretické a empirické poznatky ze Švédska, což je dáno tím, že se zde negativní parlamentarismus dočkal rozsáhlé odborné politologické a ústavně-právní diskuze, jejíž tradice sahá až do roku 1929. Na Švédsku lze dále velmi dobře demonstrovat zjevný a významný vliv této varianty parlamentního režimu na podobu vládních formací.

parlamentní většiny na to, kdo se stane členem vlády, ale formální hlasování o důvěře se zde neuplatnilo. To, co je pro parlamentní režim podstatné – tj. právo parlamentu vyslovit vládě nedůvěru – se ovšem ve Velké Británii etablovalo v průběhu 19. století [Svatoň 1997: 29]. Podle klasické parlamentní doktríny by měly být vlády většinové, jednotné a odpovědné voličům. Opozice se na rozhodování neúčastní, přísluší jí role kritika a prezentování alternativních návrhů vůči návrhům vládním. To přesně odpovídalo britské tradici a také např. tradici švédské teorie parlamentarismu, kterou ztělesňoval premiér Karl Staaff (1860-1915). Avšak se zavedením poměrných volebních systémů na počátku 20. století, kdy se formovaly mnohostranné systémy, se tato klasická doktrína stávala neudržitelná, resp. neodpovídala politické praxi [Lewin 1998: 195]. Bylo nutné teorii parlamentarismu této realitě opět přiblížit.

Jedním z prvních teoretiků, kteří se zabývali touto otázkou, byl Axel Brusewitz (1881-1950). Brusewitz byl také patrně první, kdo explicitně rozlišil pozitivní a negativní parlamentarismus. Položil si otázkou, co je podstatou parlamentního režimu. Vyšel z předpokladu, že parlamentarismus je režim, kde vláda a její fungování musí mít důvěru parlamentu. Vláda tedy odpovídá parlamentní většině. Ale jak je to s menšinovými vládami? Je možné hovořit o parlamentním režimu i tam, kde je zjevný nesoulad mezi vládou a parlamentní většinou?¹³ Brusewitz na tuto otázku odpověděl kladně. Jestliže se vláda nemůže opřít o pozitivní podporu parlamentní většiny, pak funguje na základě předpokladu, že není přímo parlamentní většinou odmítána. „Je tolerována, a pokud je tolerována, může zůstat v úřadě“ [Brusewitz 1929: 327]. I menšinová vláda splňuje kritérium parlamentarismu, protože se těší negativně vyjádřené důvěře (toleranci) parlamentu. I v tomto případě zůstává zachována alespoň formální převaha parlamentu nad vládou a jeho výsostné právo vládu kdykoli odvolat.

Negativní parlamentarismus a jeho aspekty byly rozpracovány zejména v severské odborné literatuře [Bergman 1993a; Bergman 1993b; Andersen 1994; Svensson 1994; Rasch 2000; Seger, Davidson 2004; Strom, Narud, Valen 2005; Strom, Narud 2006; Bale, Bergman 2006; Damgaard 2006; Bergman 2006; Isberg 2007], kde má negativní parlamentarismus velký význam pro formování vlád a jejich podobu. V těchto zemích (s výjimkou Islandu)

¹³ Menšinové vlády byly v době, kdy A. Brusewitz psal svůj článek, velmi běžné i v severských zemích. Tam byl již parlamentarismus (ve své negativní formě) etablovanou součástí demokratických režimů (Norsko od 1884, Dánsko 1901, Island 1904, Švédsko 1917, Finsko 1919) [srv. Lane, Ersson 1996: 257].

jednoznačně převažují menšinové vlády, jejichž vznik je negativním parlamentarismem fakticky usnadňován.

Negativní parlamentarismus se uplatňuje v současné době v celé řadě zemí. Jedná se většinou o westminsterské demokracie (např. Velká Británie, Austrálie či Kanada¹⁴) nebo o jiné typy „starých“ parlamentních monarchií a jejich nástupnických států (Švédsko, Norsko, Dánsko, Island), resp. o závislá území (Faerské ostrovy). Dále je to Finsko (do r. 2000), Rakousko, Řecko (do r. 1986) nebo Portugalsko (od roku 1976). Presumpce důvěry vlády existuje i ve Francii, kde prezident jmenuje premiéra, který již nepotřebuje žádné parlamentní potvrzení ve funkci. Stává se okamžitě právoplatným premiérem [Perottino 2007: 137].

Variety negativního parlamentarismu

Podívejme se na různé varianty negativního parlamentarismu poněkud podrobněji. Negativní parlamentarismus lze rozdělit do dvou základních skupin. V prvním typu negativního parlamentarismu podléhá nově ustavená vláda (resp. premiér) formálnímu schvalování v parlamentu. Tak je tomu v Portugalsku a Švédsku. Ve druhém častějším typu negativního parlamentarismu vůbec žádné hlasování o nové vládě neprobíhá. Vláda není povinna žádat o důvěru.

V Portugalsku prezident jmenuje premiéra po konzultaci se stranami zastoupenými v jednokomorovém parlamentu (*Assembleia da República*) s ohledem na volební výsledky. Ostatní členy vlády jmenuje prezident na návrh premiéra (čl. 190). Podle čl. 195 vláda musí předložit svůj program parlamentu do 10 dnů. Na půdě parlamentu pak probíhá o vládním programu hlasování, jestliže o to požádá čtvrtina členů parlamentu nebo jedna z politických stran (čl. 234 jednacího řádu parlamentu (*Regimento interno*)). Tato debata nesmí překročit tři dny. Vládní program může být odmítnut absolutní většinou všech členů parlamentu. V opačném případě se může vláda ujmout funkce [srv. Isberg 2007: 55; Šorfová 2007: 160-161]. Je třeba zdůraznit, že hlasování o vládním programu není obligatorní¹⁵. V roce 1976, 1980, 1983 a 1995 se hlasování o nové vládě nekonalo. Většinou ze strategických důvodů. Opozice byla zasažena vnitřní nejednotou nebo nechtěla vyjádřit explicitní nespokojenost s vládou, která docílila velkého volebního úspěchu [Amorim Neto 2003: 560-565].

¹⁴ Ke kanadskému případu blíže viz Cross [2007].

¹⁵ Pro doplnění lze ještě uvést, že před rokem 1982, kdy byla změněna ústava, neprobíhalo hlasování o nové vládě vůbec [Amorim Neto, Lobo 2008: 9].

Také ve Švédsku se uplatňuje negativní parlamentarismus doplněný o formální hlasování o nové vládě. Parlamentarismus funguje ve Švédsku od roku 1917, resp. 1921, kdy král definitivně rezignoval na zasahování do složení vládních kabinetů. Až do přijetí nové ústavy v roce 1974 se švédský politický systém řídil podle ústavy z roku 1809. Do roku 1974 fungoval ve Švédsku negativní parlamentarismus bez nutnosti formálního hlasování o nové vládě. Nová ústava však tento institut zavedla do ústavní praxe. Tato reforma spadá do celkového konceptu ústavních změn, jejichž podstatným rysem bylo, že král byl zbaven práva formálně jmenovat premiéra. Tato pravomoc přešla na předsedu švédského parlamentu (*Talman*), čímž se stalo Švédsko v rodině parlamentních zemí raritou. Protože však ve Švédsku dominuje sociální demokracie, která je od roku 1917 nepřetržitě nejsilnější parlamentní stranou, vynutili si zástupci opozice (zejména konzervativců) pojistku, která spočívala právě v tom, že nově jmenovaná vláda musí předstoupit před švédský parlament (*Riksdag*). Konzervativci se totiž obávali, že se předsedou parlamentu pravděpodobně stane sociální demokrat, který by pak logicky jmenoval premiérem představitele sociální demokracie a opozice by mohla přijít o možnost sestavit vládu [Bergman 1992: 209; Bergman 1993b: 293-299; Isberg 2007: 16]. Negativní parlamentarismus ve Švédsku má tedy následující podobu (kap. 6, čl. 2-4 ústavy). Právo jmenovat premiéra má předseda parlamentu, který musí tuto otázku konzultovat s představiteli parlamentních stran. O navrženém premiérovi hlasuje Riksdag nejpozději do 4 dnů od navržení. Na rozdíl od Portugalska je toto hlasování podle ústavy obligatorní. Jestliže více než polovina členů parlamentu hlasuje proti návrhu, navržený kandidát je odmítnut. V ostatních případech je návrh schválen. Pokud není návrh na premiéra opakovaně (čtyřikrát) schválen, konají se nové volby.

V historii se již třikrát stalo, že při hlasování o nové vládě hlasovalo více poslanců PROTI než PRO, přesto se navržený kandidát stal premiérem a sestavil vládu. Právě proto, že platí pravidla negativního parlamentarismu. V tabulce níže jsou tyto případy uvedeny.

<i>Premiér</i>	<i>Rok</i>	<i>Pro</i>	<i>Proti</i>	<i>Zdržel se</i>	<i>Nepřítomen</i>
Ullsten	1978	39	66	215	29
Fälldin II.	1979	170	174	1	4
Fälldin III.	1981	102	174	62	11

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat z [Sterzel 1999: 104 an, viz také Isberg 2007: 73]

V Riksdagu, který čítá 349 členů, je klíčovým číslem 175, které označuje počet poslanců, kteří musí zvednout ruku proti vládě, aby tato vláda padla. Asi nejkurióznějším případem je jednobarevná vláda liberální strany, kterou vedl Ola Ullsten. Pro jeho vládu v roce 1978 zvedlo ruku pouze 39 poslanců liberální strany. Konzervativci a komunisté byli proti (66 hlasů). Rozhodující silou ovšem byly hlasy sociálních demokratů a centristů, kteří se v hlasování o vládě O. Ullstena zdrželi. Premiér Ullsten se mohl ujmout úřadu a poměrně úspěšně vládl až do dalších voleb v roce 1979 se střídavou podporou několika parlamentních stran [Bäck, Möller 1990: 102; Mattson 1996: 156]. Poslanci mají tedy v zásadě čtyři možnosti jednání, jak se k hlasování o novém premiérovi postavit: (1) hlasují proti vládě, (2) hlasují pro, (3) zdrží se hlasování nebo (4) se hlasování vůbec neúčastní. Varianty 2–4 de facto znamenají podporu premiérovskému kandidátovi [srv. Bergman 2006: 602]. Pro odhlasování nedůvěry vládě je třeba absolutní většina (všech členů) parlamentu (kap. 12, čl. 4 ústavy).

V této souvislosti není nezajímavé, že švédská parlamentem ustavená ústavní komise (*Grundlagsutredningen*) nedávno provedla audit ústavy a jednoznačně vyjádřila uspokojení nad negativní formou parlamentarismu doplněnou o parlamentní hlasování o nové vládě. Navrhuje pouze, aby se toto hlasování opakovalo obligatorně vždy po nových volbách¹⁶. Jedním z důvodů je, aby se ukázalo, zda stávající vláda má i po volbách dostatečnou podporu parlamentu, zvláště pokud nastane případ, že menšinová vláda ve volbách oslabí, ale přesto zůstane v úřadě, jak tomu bylo např. v roce 1998 [SOU 2008: 125; srv. Isberg 2007]¹⁷.

Negativní parlamentarismus se uplatňuje též v Dánsku, Norsku, na Novém Zélandu, v Austrálii, Rakousku či ve Velké Británii. Hraničními případy je Island, Nizozemí a Malta. Na rozdíl od Švédska či Portugalska zde neprobíhá zvláštní hlasování o nové vládě. Přibližme si praxi v některých těchto státech.

Norsko se řídí podle své ústavy z roku 1814, která patří k nejdéle sloužícím ústavám na světě. Ústava, která vznikla již 70 let před prosazením parlamentního principu, je v otázce

¹⁶ Poprvé byl takový návrh zformulován v roce 1979 poslanci centristické a konzervativní strany [Isberg 2007: 62; srv. Seger, Davidsson 2004: 12].

¹⁷ Podkladovou zprávu pro toto doporučení vypracoval M. Isberg [2007], který se dokonce přiklání k přechodu na pozitivní parlamentarismus s cílem posílit stabilitu a rozšířit parlamentní podporu vlád. Na tuto zprávu polemicky reagoval T. Bergman [2007]. Podobně v Norsku analyzuje možné důsledky přechodu k pozitivnímu parlamentarismu Rasch [2000].

vztahu výkonné a legislativní moci velmi stručná a parlamentarismus nijak nepředjímá. [Strom, Narud 2006: 523; srv. Strom, Narud, Valen 2005: 795]. Neexistují formální pravidla pro sestavování vlády. Pravidla parlamentního principu jsou stanovena tradicí a konvencemi, která dávají poměrně široký prostor politickému vyjednávání. Právo jmenovat a odvolat premiéra má panovník (čl. 12 a 22 ústavy Norska). Jedná se však o formální pravomoc. O tom, kdo zasedne ve vládě, fakticky rozhodují politické strany. V Norsku se uplatňují tři důležité principy: (a) neexistuje formální hlasování o důvěře pro novou vládu. Předpokládá se, že vláda má důvěru do té doby, než je jí vyslovena nedůvěra. (b) vláda nepodává s koncem funkčního období formální demisi. (c) volná pravidla o hlasování o nedůvěře a důvěře umožňuje menšinové vlády. Norský parlament (*Storting*) však může prostou většinou odhlasovat vládě nedůvěru [Strom, Narud 2006: 534; srv. Rasch 2000: 2-4].

Obdobná pravidla platí i v Dánsku, kde se parlamentarismus ustavil po roce 1901. V současné době se Dánsko řídí ústavou z roku 1953. Panovník podle ústavy jmenuje a odvolává premiéra a ministry (čl. 14), ale ústavní konvence opět do hry vtahují politické strany jako rozhodující aktéry. Panovník konzultuje otázku sestavení vlády s představiteli politických stran. Premiéra a vládu de facto určuje dohoda politických stran. V první fázi je pověřen tzv. královský informátor (podobně jako v Belgii či Nizozemí), který organizuje vyjednávání mezi stranami. V druhé fázi se koná tzv. královský kulatý stůl (*Dronningrunde*), což je de facto schůze zástupců politických stran, ze které vzejde kandidát na premiéra. Ideální alternativou je, aby kandidát prokázal, že jej podporuje alespoň 90 poslanců (dánský parlament *Folketing* čítá 179 členů). Jinými slovy, nejlepším řešením je většinová vláda. Pokud tento požadavek kandidát prokáže, král tohoto kandidáta jmenuje. Zpravidla však většinovou vládu sestavit nelze. V tomto případě je druhou nejlepší alternativou menšinová vláda, které nehrozí, že by jí parlament v nejbližší době vyslovil nedůvěru [viz Damgaard 2006: 286]. Ani ústava ani dánská parlamentní tradice nevyžadují, aby vláda získala důvěru parlamentní většiny poté, co se ujme funkce. Vláda je v úřadě tak dlouho (i po uplynutí volebního období parlamentu), dokud sama nerezignuje nebo jí je vyslovena nedůvěra [srv. Damgaard 2004: 117-118]. Naopak premiér může kdykoli rozpustit parlament (čl. 32)¹⁸.

¹⁸ Pro úplnost uvedme, že Faerské ostrovy (autonomní území Dánska) také aplikují negativní parlamentarismus. Je zajímavé, že Faerské ostrovy uplatňují podobu negativního parlamentarismu, která je v zásadě totožná s úpravou, kterou používá Švédsko. Podle § 28 zákona o autonomii předseda parlamentu (*Lagting*) navrhuje po konzultaci s představiteli parlamentních stran kandidáta na premiéra. Do čtyř pracovních dnů Lagting o tomto návrhu hlasuje. Pokud není návrh zamítnut absolutní většinou všech členů parlamentu, může se kandidát ujmout

Dalším příkladem je Rakousko, kde prezident jmenuje kancléře a na jeho doporučení pak i ministry (čl. 70). Ústava jej nijak neomezuje. V praxi je ale jeho vliv slabý kvůli dominanci stranické politiky. Rozhodující je zde konvence, podle které prezident jmenuje kancléřem předsedu nejsilnější strany. S výjimkou roku 2000 byl předseda nejsilnější strany vždy úspěšný při zformování vládní koalice. Nová vláda musí předstoupit před dolní komoru parlament – Národní radu (*Nationalrat*) během jednoho týdne po jmenování. Nejedná se ovšem o standardní hlasování o důvěře pro novou vládu. Vláda zde předloží program, o kterém se vede diskuze. Pro Národní radu je to příležitost vládu odvolat, a to většinou svých členů. Pokud tak neučiní, vláda se ujme funkce [Müller 2006: 231]. Národní rada však může jinak kdykoli vládě prostou většinou vyslovit nedůvěru (čl. 74 ústavy).

Poněkud odlišnou variantu negativního parlamentarismu představuje britská ústavní tradice, tak jak se uplatňuje ve Velké Británii [Saalfeld 2003]. Dolní komora parlamentu nemá fakticky vliv na proces formování vlády, který je prakticky rozhodnut v parlamentních volbách. Ministři jsou vybíráni z řad dolní komory, nikoli dolní komorou, jak upozorňuje Saalfeld. Poté, co se vláda ujme moci, zůstává v rukou dolní sněmovny klíčový ex post institut kontroly vlády, kterým je možnost vyvolat hlasování o nedůvěře vládě [Saalfeld 2003: 629-630]. V principu stejný systém funguje i v Austrálii, kde nová vláda nemusí žádat o důvěru dolní komory parlamentu. O vládě fakticky rozhodnou parlamentní volby. Pokud vláda neztratí většinu ve volbách, pokračuje ve funkci. Pokud dojde ke změně vlády na základě parlamentních voleb, je vůdce nové většiny pověřen sestavením vlády generálním guvernérem, který jmenuje ministry. Děje se tak ještě před formálním otevřením nového parlamentu, kde premiér formálně informuje dolní komoru o složení své vlády¹⁹. Podobně je tomu také na Novém Zélandu, kde neexistuje formální hlasování o důvěře vládě [Levine 2004: 656]. Vláda odstupuje teprve tehdy, jestliže parlament (*House of Representatives*) vysloví vládě nedůvěru. Vláda zde může být odvolána prostou většinou hlasů [viz Bale, Bergman 2006].

Zcela zvláštním případem je nejen ze severského (formálně silný prezident, většinové vlády) ale i z evropského pohledu (strany bez oficiálně registrovaného členstva a s otevřenými primárními volbami, systém patronáže apod.) Island. Předseda vlády je jmenován prezidentem na základě dohody stran. V případě, že předsedové stran nejsou

funkce. Pokud je návrh zamítnut opakovaně (čtyřikrát), vyhlásí dosavadní premiér nové volby [Zákon č. 103 o autonomii Faerských ostrovů 1994].

¹⁹ Informace poskytl Úřad premiéra a kabinetu Austrálie (Department of Prime Minister and Cabinet).

schopni dohodnout se, může prezident sám rozhodnout o předsedovi vlády. Zde je třeba mít na paměti, že podle ústavy je islandský prezident velmi silný a pokud by své pravomoci využíval, mohl by být Island zařazen mezi poloprezidentské režimy. Prezident například může odvolat vládu. V praxi ovšem vztah vlády a parlamentu upravují konvence. Ani na Islandu neexistuje formální hlasování o důvěře pro novou vládu. Vládě ale může být odhlasována nedůvěra prostou většinou za předpokladu, že je hlasování přítomna nadpoloviční většina všech poslanců parlamentu (*Althing*). Čím se však Island odlišuje od severských zemí, to je skutečnost, že nemá tradici menšinových vlád. V roce 1942 regent Sveinn Björnsson (zvolený parlamentem na jeden rok) jmenoval úřednickou vládu, protože strany nebyly schopné dohodnout se na koalici. Tato vláda byla u moci, když byla vyhlášena nezávislost na Dánsku v roce 1944. Strany se cítily poníženy tím, že nebyly schopny zformovat vládu v tomto historickém okamžiku. Od roku 1944 jsou proto pravidlem většinové koalice [Kristjánsson 2006: 405an], čímž se Island posouvá fakticky k pozitivnímu parlamentarismu, ačkoli zde formálně platí negativní parlamentarismus²⁰.

Hraničním případem je také Nizozemí²¹. Premiéra a ministry jmenuje do funkce král (čl. 43). Podobně jako na Islandu se zde uplatňuje velmi silná nepsaná norma, že preferovaným výstupem povolebních vyjednávání je většinová vláda, která bude podpořena většinou v druhé komoře parlamentu (*Tweede Kamer*), nikoli pouze tolerována [srv. Bergman 1993a: 57-58; Rasch 2000: 6]. Neexistuje zde však explicitní hlasování o nové vládě [Andeweg 2004: 576; Timmermans, Andeweg 2003: 506]. Dalším hraničním případem je Malta. Předsedu vlády jmenuje prezident. Podle čl. 80 ústavy jmenuje premiérem osobu, kterou považuje za nejschopnější sestavit vládu, která bude mít parlamentní většinu. Na doporučení premiéra jmenuje prezident ministry. Parlamentní hlasování o nové vládě a důvěře vůči ní zde neprobíhá. Platí presumpce důvěry [blíže viz Woldendorp et al. 2000: 38].

²⁰ I současná vláda Johannyy Sigurdadottirové, která vznikla na začátku roku 2009 jako vláda menšinová po demisi pravicové vlády, má nyní již většinový mandát na základě voleb z května roku 2009.

²¹ Zdůrazněme, že hlasování o nové vládě (*vote of confidence/investiture*) automaticky neznamená, že se jedná o pozitivní či negativní parlamentarismus. Sona Golderová v této souvislosti řadí Nizozemí i Island do skupiny pozitivního parlamentarismu, ačkoli zde hlasování o vládě neprobíhá. Pravým opakem je právě Portugalsko a Švédsko [Golder 2006: 12].

Souvislosti a důsledky negativního parlamentarismu

Negativní parlamentarismus není ústavní konstrukcí bez významu a bez důsledků, ačkoli např. ve Velké Británii nemá na formování vlád téměř žádný vliv v důsledku existence jednobarevných vlád, které za sebou mají podporu absolutní většiny dolní komory. Hlasování o důvěře nové vládě by zde bylo téměř zbytečné. V jiných zemích má však toto formálně-ústavní, popř. materiálně-ústavní, opatření řadu významných dopadů na fungování celého politického systému. Rozsah tohoto článku nedovoluje analyzovat tyto důsledky komplexně. Přibližme si alespoň přehledovým způsobem některé důsledky a souvislosti negativního parlamentarismu: (1) teorie koalic a menšinové kabinetu, (2) stabilita vlád, (3) míra složitosti a délka vyjednávání o novém vládním kabinetu.

Podle tradiční teorie koalic jen většinové vlády mohou být „vítězné“. Podle W. Rikera [1962: 256], klasika koaliční teorie, vítězná koalice je ta koalice, která má za sebou většinu hlasů. Menšinové vlády jsou považovány za nestabilní, neakceschopné a v zásadě deviantní případy. Avšak Strom [1984, 1990] či Bergman [1993a] ukazují, že i menšinové vlády mohou být racionálním řešením. Mohou být akceschopné a stabilní zároveň. Tradiční koaliční teorie totiž podle nich nezohledňuje (a) specifika jednotlivých stranických systémů a zvláště (b) různá pravidla pro sestavování vlády v parlamentních režimech. Negativní parlamentarismus výrazným způsobem napomáhá vzniku menšinových vlád [Strom 1990: 107; Bergman 1993a: 60; Damgaard 2003: 231]. Mezi negativním parlamentarismem a menšinovými vládami však neexistuje kauzální vztah. Na podobu vládních koalic mají vliv i jiné faktory. Některé státy, kde funguje negativní parlamentarismus a jednokolový většinový systém (Velká Británie či Nový Zéland do roku 1996), se vyznačují jednobarevnými většinovými vládami. Výjimkou je v tomto směru Kanada, kde menšinové vlády tvořily v letech 1945-1987 přibližně 47% všech vlád [Bergman 1993a: 59]. Jinde zabránil menšinovým vládám tradice (Island). Naopak Dánsko v období 1929-2007 a Švédsko v letech 1928-2006 měly 69%, resp. 70% menšinových vlád [Brunclík 2008: 304], podobně jako např. Norsko [srv. Arter 1999: 201an].

Tyto vlády však navíc byly relativně stabilní. Jestliže budeme měřit stabilitu vlády délkou funkčního období, zjistíme, že ve Švédsku je průměrná délka vlád za období 1928-2006 25 měsíců a v Dánsku v období 1929-2007 je to 22 měsíců. Ve Švédsku jsou menšinové vlády dokonce stabilnější než vlády většinové. To je dáno tím, že menšinové vlády byly

jednobarevnými vládami sociální demokracie, které se opíraly o spolehlivou podporu komunistů [Brunclík 2008: 155 a 304]²².

Podle empirických údajů také negativní parlamentarismus snižuje „složitost vyjednávací situace“ po volbách nebo po demisi vlády, kdy politické strany vyjednávají o podobě nové vlády. Jinými slovy, pozitivní parlamentarismus, resp. nutnost explicitního hlasování o nové vládě, má vliv na délku povolebních vyjednávání [Golder 2008; viz také Rasch 2000]. Nejistota o tom, jak hlasování o vládě dopadne, nutí politické strany k důkladnějšímu průzkumu preferencí ostatních stran a k dalšímu vyjednávání s cílem zajistit vládě podporu většiny. Avšak i zde má vliv na tuto proměnnou typ volebního systému a také parlamentní praxe. Například v Rakousku jsou dlouhá povolební vyjednávání dobře známá. Tam trvají povolební vyjednávání v průměru 37 dní. Avšak delší vyjednávání jsou typická pro Belgie (37,8) či Nizozemí (70,6) [Golder 2008: 32]. V průměru však trvají povolební vyjednávání v zemích s pozitivním parlamentarismem dvakrát déle (cca 28 dní) než s negativním parlamentarismem (cca 14 dní). Tento vztah je spíše vztahem korelace než kauzality, protože na délku povolebního vyjednávání má vliv celá řada dalších faktorů jako např. počet relevantních stran, polarizace stranického systému apod. [Golder 2008].

Jaká jsou rizika negativního parlamentarismu? Jestliže usnadňuje vznik menšinových vlád, může také (nikoli však nutně) vést ke vzniku vlád slabých a málo akceschopných. Může být méně srozumitelný pro voliče [Bergman 2007]. Je zde totiž méně zřetelné, kdo nese za vládu odpovědnost. P. Svensson upozorňuje, že tento typ může být méně „demokratický“ než pozitivní parlamentarismus v tom, že ponechává větší vyjednávací prostor politickým stranám. Vliv voličů na výslednou podobu vlády je ještě více omezen. Výsledná vládní formace tak může mít oslabenou legitimitu [Svensson 1994: 10]. Negativní parlamentarismus také může zvýšit vliv instituce, která jmenuje premiéra a vládu (viz níže). Zde se tak již dostáváme z oblasti ústavního inženýrství do oblasti stranické politiky. Reálná politická situace tu závisí na konkrétní stranicko-politické konstelaci (počet relevantních stran, míra polarizace) a politických zvyklostech, které významným způsobem doplňují

²² V drtivé většině se jedná o tzv. menšinové vlády s podporující stranou. K. Strom používá termín „skryté většinové vlády“ (*majority governments in disguise*) [Strom 1990: 61]. Rozlišuje tak dva typy menšinových vlád: (1) „formální menšinové vlády“ (*formal minority governments*), které jsou schopny utvářet stabilní a spolehlivé většinové legislativní koalice díky podpoře jedné či více stran, které ve vládě zastoupeny nejsou, (2) „skutečné menšinové vlády“ (*substantive minority governments*), které postrádají takto spolehlivé mimovládní politické strany a nejsou schopny trvale formovat většinové legislativní koalice [Strom 1990: 62]. Prvnímu typu menšinových vlád odpovídá to, co Sterzel označuje jako „neformální většinová vláda“ (*informell majoritetsregering*) [Sterzel 1999: 83].

ústavně-formální pravidla. Klíčovým faktorem například je, jak G. Sartori [2001: 111] upozorňuje, že jakákoli varianta fungujícího parlamentarismu předpokládá soudržné a disciplinované politické strany.

Negativní parlamentarismus v České republice?

Jak již bylo uvedeno, negativní parlamentarismus usnadňuje formování (menšinových) vlád a obecně vede ke kratšímu vyjednávání mezi politickými stranami, které nastává po volbách či po pádu předchozí vlády. Někteří politologové dokonce princip negativního parlamentarismu vítají a uvažují o něm jako o jednom z nástrojů řešení povolebních patů v ČR²³. Tomáš Foltýn a Vlastimil Havlík se domnívají, že „právě negativní parlamentarismus by do budoucna byl vhodnějším nástrojem „patů“ než...návrhy usilující o dosažení mj. lichého počtu zákonodárného sboru“ [Foltýn, Havlík 2006: 201].

Je nesporné, že negativní parlamentarismus by býval usnadnil formování vlád i v České republice. Tak například po volbách v roce 2006 vznikla vláda s důvěrou až na počátku roku 2007. Negativní parlamentarismus by pravděpodobně proces vzniku vlády urychlil. Tzv. první Topolánkova vláda ODS by mohla fungovat za předpokladu, že by poslanci SZ a KDU-ČSL nehlasovali proti (ve švédské variantě negativního parlamentarismu) nebo v případě vyvolání hlasování o nedůvěře by vládu podpořili nebo by se zdrželi hlasování nebo by odešli z hlasovacího sálu Poslanecké sněmovny. Klíčovým principem parlamentarismu by tak přestala být aktivní podpora. Místo ní by byla důležitější tolerance.

Jestliže negativní parlamentarismus v daleko větší míře umožňuje sestavení i menšinových vlád, rozšířil by se tak okruh potenciálních vládních formací. Z tohoto důvodu by potenciálně rostla i role prezidenta, který má volnou ruku při výběru kandidáta na premiéra a jemuž by se tedy naskytla širší škála možností.

Jeden z dalších možných důsledků negativního parlamentarismu v ČR by spočíval ve vytvoření vhodných podmínek pro formální menšinovou vládu [Strom 1990: 62], resp. pro neformální většinovou vládu [Sterzel 1999: 83]. Pro některé potenciální koalice by bylo výhodnější, aby do vlády vstoupily jen některé ze stran, zatímco jiné strany by zůstaly formálně v opozici, ale umožnily by vznik jim programově blízké vlády a podílely by se pak

²³ V úvahu též připadá (1) změna volebního systému, (2) tzv. konstruktivní hlasování o nedůvěře, jak funguje v Německu, Belgii, Polsku, Maďarsku, Španělsku, Izraeli či ve Slovinsku či (3) snížení počtu poslanců o 1, jak k tomu došlo v polovině 70. let ve Švédsku, právě v reakci na povolební situaci 100: 100, resp. 175:175.

na její podpoře při prosazování vládní politiky. Zvláště by tato situace v současné době nahrávala ČSSD, které schází neproblematický levicový koaliční partner. V minulosti (např. po volbách v roce 2002) by tak negativní parlamentarismus umožnil vytvořit velmi stabilní a programově koherentní menšinovou vládu ČSSD s podporou KSČM, která by ovšem ve vládě nezasedla. Tato formální menšinová vláda by měla pohodlnou většinu 111 křesel v Poslanecké sněmovně. Ze současného pohledu (podzim 2009) by podobné řešení mohlo být realistické i po volbách v roce 2010 (menšinová vláda ČSSD s podporou KSČM apod.). Důležitým korektivem by v takové situaci byl prezident republiky²⁴.

Negativní parlamentarismus by jistě usnadnil formování vlád, ale již nedává záruky pro to, aby tyto vlády byly následně nejen stabilní ale i akceschopné. Dá se ovšem přepokládat, že strany, které by případnou menšinovou vládu při jejím vzniku tolerovaly, by vládu podporovaly i v otázce prosazování vládních politik. Tak je tomu běžné ve skandinávských zemích či v posledních letech například na Novém Zélandu, kde Bale a Bergman [2006] hovoří o „kontraktovém parlamentarismu“ (*contract parliamentarism*), jehož podstatou je písemná, veřejná dohoda mezi vládou a jednou či více opozičními stranami o podpoře menšinové vlády. V ČR již precedent pro takový model spolupráce existuje – tzv. opoziční smlouva mezi vládou ČSSD a opoziční ODS z let 1998-2002.

Závěr

Negativní parlamentarismus představuje variantu parlamentního režimu, ve kterém je pro vznik nové vlády klíčovým rysem tolerance, nikoli aktivní podpora parlamentní většiny. Uplatňuje se v některých evropských parlamentních monarchiích (např. Velká Británie, Dánsko, Norsko, Švédsko), v některých nástupnických zemích, které parlamentní tradici zdědily (např. Nový Zéland, Kanada, Austrálie Island) i jinde (Rakousko, Portugalsko, Faerské ostrovy). V minulosti existoval též ve Finsku (do r. 2000) nebo v Řecku (do r. 1986). Od pozitivního parlamentarismu se negativní parlamentarismus liší v otázce formování nové vlády, avšak v otázce ukončení zde principiální rozdíl není. V obou variantách platí, že parlament může vládě vyslovit nedůvěru, což je klíčovým rysem parlamentarismu. Negativní parlamentarismus usnadňuje vznik (menšinových) vlád a jeho existence také koreluje

²⁴ Současný prezident, Václav Klaus, však již v minulosti odmítl, aby se vláda opírala o výslovnou podporu KSČM, jak tomu bylo po pádu vlády V. Špidly v roce 2004 i S. Grosse v roce 2005. Významně tak ovlivnil složení nové vlády [srov. Brunclík 2007: 292-295].

s relativně krátkým povolebním vyjednáváním. Negativní parlamentarismus se také nabízí jako jedna z několika variant zlepšení fungování parlamentního režimu v ČR, ačkoli je tato varianta ve srovnání s návrhy na reformu volebního systému spíše pouze teoretická.

Literatura:

AMORIM NETO, O. (2003). Portugal: Changing Patterns of Delegation and Accountability under the President's Watchful Eyes. In STROM, K.; MÜLLER, C. W.; BERGMAN, T. (eds.). *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*. Oxford University Press, pp. 552-573. ISBN 0-19-829784-X.

AMORIM NETO, O.; LOBO, M. C. (2008). *Porugal's Semi-Presidentialism (Re)Considered: An Assessment of the President's Role in the Policy Process, 1976-2006*. Paper prepared for delivery at the 2008 Annual Meeting of the American Political Science Association, August 28-31, 2008.

ANDERSEN, L. (1994). Dansk parlamentarisme: Politiske og retlige normer under opbrud? *Politica*. Bind 26, n. 1, s. 12-24.

ANDEWEG, R. (2004). Parliamentary Democracy in the Netherlands. *Parliamentary Affairs*. Vol. 57, No. 3, pp. 568-580. ISSN_0031-2290.

ARTER, D. (1999). *Scandinavian Politics Today*. Manchester: Manchester University Press. ISBN 80-7367-038-0.

BÄCK, M.; MÖLLER, T. (1990). *Partier och Organisationer*. Stockholm: Allmänna Förlaget. ISBN 9139106136.

BALE, T.; BERGMAN, T. (2006). Captives No Longer, but Servants Still? Contract Parliamentarism and the New Minority Governance in Sweden and New Zealand. *Government and Opposition*. Vol. 41, No. 3, pp. 422-449. ISSN 0017-257X.

BERGMAN, T. (1992). Multiple Goals and Constitutional Design: How the Swedish King Lost His Formal Powers. *Statsvetenskaplig Tidskrift*. årg 95, nr. 3, s. 209-233. ISSN: 00390747.

BERGMAN, T. (1993a). Formation rules and minority governments. *European Journal of Political Research*. Vol. 23, pp. 55–66. ISSN 0304-4130.

BERGMAN, T. (1993b). Constitutional Design and Government Formation: The Expected Consequences of Negative Parliamentarism. *Scandinavian Political Studies*. Vol. 16, No. 4, pp. 285-304. ISSN 0080-6757.

BERGMAN, T. (2006). Sweden: From Separation of Power to Parliamentary Supremacy – and Back Again? In STROM, K.; MÜLLER, C. W.; BERGMAN, T. (eds.). *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*. Oxford: Oxford University Press, 2006. p. 594-619. ISBN 0-19929160-8.

BERGMAN, T. (2007). *Kampen om regeringsmakten – hur ska den regleras?* [cit. 2009-07-09]. Dostupný na WWW

<http://www.grundlagsutredningen.se/templates/pages/StandardPage_504.aspx>.

BRUNCLÍK, M. (2007). Role prezidenta při vládních krizích v České republice. In NOVÁK, M.; BRUNCLÍK, M. (eds.). *Hlava státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: ČR v komparativní perspektivě*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2007, s. 286-309. ISBN 978-80-7363-179-6.

BRUNCLÍK, M. *Mechanisms of Party System Change: Sweden and Denmark*. Praha: Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Institut politologických studií, 2008. 276 s., 52 s. příloh. Vedoucí disertační práce Prof. Dr. Miroslav Novák.

BRUSEWITZ, A. (1929). Vad menas med parlamentarism? Ett försök till typologisk bestämning. *Statsvetenskaplig Tidskrift*, årg 32, häft 1, s. 323-334. ISSN: 00390747.

CROSS, W. (2007). *Democratic reform in New Brunswick*. Canadian Scholars Press Inc. ISBN: 9781551303260.

ČALOUD, D. (2006). Volební systém a volební inženýrství: současný stav a možné změny. In ČALOUD, D. et al. (2006). *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Brno: CDK, s. 145-163. ISBN 80-7325-108-6.

DAMGAARD, E.; SVENSSON, P. (1989). Who governs? Parties and policies in Denmark. *European Journal of Political Research*. Vol. 17, pp. 731-745. ISSN 0304-4130.

DAMGAARD, E. (2003). The Life and Death of Government Coalitions. In STROM, K.; MÜLLER, C. W. (ed.). *Coalition Governments in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 0198297602.

DAMGAARD, E. (2004). Developments in Danish Parliamentary Democracy: Accountability, Parties and External Constraints. *Scandinavian Political Studies*. Vol. 27, No. 2, pp. 115-131. ISSN 0080-6757.

DAMGAARD, E. (2006). Denmark: Delegation and Accountability in Minority Situations. In STROM, K.; MÜLLER, C. W.; BERGMAN, T. (eds.). *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*. Oxford: Oxford University Press, pp. 281-300. ISBN 0-19929160-8.

DE WINTER, L. (1995). The Role of Parliament in Government Formation and Resignation. In DÖRING, H. (ed.). *Parliaments and majority Rule in Western Europe*. New York: St. Martin's Press, pp. 115-151. ISBN 0-312-12507-0.

DE WINTER, L.; DUMONT, P. (2003). Belgium: Delegation and Accountability under Partitocratic Rule. In STROM, K.; MÜLLER, C. W.; BERGMAN, T. (eds.). *Delegation*

and Accountability in Parliamentary Democracies. Oxford University Press, 2003. pp. 253-280. ISBN 0-19-829784-X.

FOLTÝN, T.; HAVLÍK, V. (2006). Teorie a praxe sestavování vlády v České republice. In ČALOUD, D. et al. (2006). *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006.* Brno: CDK. s. 188-202. ISBN 80-7325-108-6.

GOLDER, S. N. (2006). *Bargaining Deals in the Government Formation Process.* Paper prepared for presentation at the 2006 Annual Meeting of the American Political Science Association, Philadelphia. Dostupné na WWW

<http://homepages.nyu.edu/~sln202/CPSfinal.pdf>

GOLDER, S. N. (2008). *Bargaining Deals in the Government Formation Process.* Florida State University.

HAVLÍK, V.; KOPEČEK, L. (2008). Krize vládnutí v České republice. Analýza působení volebního a stranického systému a návrhy možných řešení. *Politologický časopis.* Vol. 15, No. 3, s. 183-205. ISSN 1211-3247.

ISBERG, M. (2007). *Misstroendeförklaring och regeringsbildning 1994–2006. Regeltillämpning och författningspolitiska alternativ. Grundlagsutredningens rapport II.* Stockholm: SOU: Statens Offentliga Utredningar., 73 s. ISBN 978-91-38-22757-2.

KLÍMA, M. (ed.) (1999). *Možnosti úpravy či reformy volebního systému v ČR.* Praha: VŠE. ISBN 8070790954.

KLOKOČKA, V. (1996). *Ústavní systémy evropských států.* Vyd. 1. Praha: Linde. ISBN: 80-7201-606-7.

KRISTJÁNSSON, S. (2006). Iceland: A Parliamentary Democracy with a Semi-Presidential Constitution. In STROM, K.; MÜLLER, C. W.; BERGMAN, T. (eds.). *Delegation and*

Accountability in Parliamentary Democracies. Oxford: Oxford University Press, 2006, pp. 399-417. ISBN 0-19929160-8.

LANE, J-E.; ERSSON, S. (1996). The Nordic countries. Contention, compromise and corporatism. In COLOMER, J.M. (ed.). *Political Institutions in Europe*. London, New York: Routledge. ISBN: 0415267919.

LEVINE, S. (2004). Parliamentary Democracy in New Zealand. *Parliamentary Affairs*. Vol. 57, No. 3, pp. 646-665. ISSN_0031-2290.

LEWIN, L. (1998). Majoritarian and Consensus Democracy: the Swedish Experience. *Scandinavian Political Studies*. Vol. 21, No. 3, pp. 195-205. ISSN 0080-6757.

MATTILA, M.; RAUNIO, T. (2004). Does winning pay? Electoral success and government formation in 15 West European countries. *European Journal of Political Research*. Vol. 43, No., pp 263–285. ISSN 0304-4130.

MATTSON, I. (1996). *Förhandlingsparlamentarism. En jämförande studie av riksdagen och folketinget*. Lund: Lund University Press. ISBN 91-7610-882-1.

MÜLLER, W. (2006). Austria: Imperfect Parliamentarism, but Fully-Fledged Party Democracy. In STROM, K.; MÜLLER, C. W.; BERGMAN, T. (eds.). *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 0-19929160-8.

NOVÁK, M. (1996/7). Ještě jednou o vládní stabilitě. Tentokrát po volbách. *Parlamentní zpravodaj*, Vol. 3, No. 01–02. ISSN 1211-037X.

NOVÁK, M. (2001). *Jakou demokracii pro nové demokracie? Konsensuální model, efektivita a kulturně homogenní země*. Brno: Mezinárodní politologický ústav. ISBN 80-210-2742-8.

NOVÁK, M. (2004). Typy vláda a jejich utváření: ČR v komparativní perspektivě. In NOVÁK, M.; LEBEDA, T. (eds.). *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá Voda: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN: 80-86473-88-0.

PAVLÍČEK, V. et al. (1998). *Ústavní právo a státověda. I.díl. Obecná státověda*. Praha: Linde. 365 s. ISBN 80-7201-141-3.

PEROTTINO, M. (2007). Prezident republiky ve Francii. In NOVÁK, M.; BRUNCLÍK, M. (eds.). *Hlava státu v parlamentních a poloprezidentských režimech : ČR v komparativní perspektivě*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2007, s. 134-159. ISBN 978-80-7363-179-6.

RASCH, B. E. (2000). *Parlamentarisk instrumenter og minoritetsparlamentarisme. Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Rapport 13*. ISBN 82-92028-14-5.

RIKER, W. H. (1962). *The Theory of Political Coalitions*. New Haven: Yale University Press. ISBN 0313242992.

SAALFELD, T. (2003). The United Kingdom: Still a Single 'Chain of Command'? The Hollowing out of the 'Westminster Model' In STROM, K.; MÜLLER, C. W.; BERGMAN, T. (eds.). *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*. Oxford: Oxford University Press, 2003, pp. 620-650. ISBN 0-19-829784-X.

SARTORI, G. (2001). *Srovnávací ústavní inženýrství. Zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. Praha: Slon. 238 s. ISBN 80-85850-94-X.

SEGER, L.; DAVIDSSON, L. (2004). *Valutslag och regeringsbildning*. Rapport utarbetad.

på uppdrag av KU. Riksdagens utredningar (URD) 2003/04: URD3.

SIAROFF, A. (2003). Varieties of Parliamentarianism in the Advanced Industrial Democracies. *International Political Science Review*, Vol. 24, No. 4, pp. 445-464. ISSN: 0192-5121.

SOU (2008). *En reformerad grundlag. Del 1. Betänkande av Grundlagsutredningen*. Stockholm SOU (Statens Offentliga Utredningar), 125. [cit. 2009-07-09]. Dostupný z WWW: <http://www.grundlagsutredningen.se/upload/A%20SOU2008_125_volym%201.pdf>.

STERZEL, F. (1999). *Parlamentarismen i författningen*. Stockholm: Norstedts Juridik. Andra upplagan. ISBN 9789139005162.

STROM, K (1984). Minority Governments in Parliamentary Democracies. The Rationality of Nonwinning Cabinet Solutions. *Comparative Political Studies*, Vol. 17, No. 2, pp. 199-227. ISSN 0010-4140.

STROM, K. (1990). *Minority Government and Majority Rule*. Cambridge, New York, Port Chester, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press. ISBN 0521374316.

STROM, K.; NARUD, H. M.; VALEN, H. (2005). A More Fragile Chain of Governance in Norway. *West European Politics*, Vol. 28, No. 4, pp. 781-806. ISSN 0140-2382.

STROM, K.; NARUD, H. M. (2006). Norway: Virtual Parliamentarism. In STROM, K.; MÜLLER, C. W.; BERGMAN, T. (eds.). *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*. Oxford: Oxford University Press, pp. 523-551. ISBN 0-19929160-8.

STROM, K.; MÜLLER, C. W.; BERGMAN, T. (2006). Dimensions of Citizen Control. In STROM, K.; MÜLLER, C. W.; BERGMAN, T. (eds.). *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*. Oxford: Oxford University Press, pp. 651-706. ISBN 0-19929160-8.

SVATOŇ, J. (1997). *Vládní orgán moderního státu*. Brno: Doplněk, 142 s. ISBN 80-85765-89-6.

SVATOŇ, J. (2004). Ústavní systémy severských států. In FILIP, J. et al. *Soudobé ústavní systémy*. Brno: Masarykova Univerzita, s. 155-196. ISBN 80-210-2520-4.

SVENSSON, P. (1994). Brud eller kontinuitet i nyere dansk parlamentarisme. *Politica*, Bind 26, No. 1, pp. 6-11.

ŠORFOVÁ, V. (2007). Portugalsko – postavení prezidenta v politickém systému. In NOVÁK, M.; BRUNCLÍK, M. (eds.). *Hlava státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: ČR v komparativní perspektivě*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2007, s. 160-170. ISBN 978-80-7363-179-6.

TIMMERMANS, A.; ANDEWG, R. (2003). The Netherlands: Rules and Mores in Delegation and Accountability Relationships. In STROM, K.; MÜLLER, C. W.; BERGMAN, T. (eds.). *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*. Oxford: Oxford University Press, pp. 498-522. ISBN 0-19-829784-X.

Ústavy evropských parlamentních demokracií. Dostupný z WWW <<http://www.servhttp://homepages.nyu.edu/~sln202/CPSfinal.pdf>at.unibe.ch/icl/>.

Zákon č. 103 o autonomii Faerských ostrovů z roku 1994. Dostupný z WWW <<http://www.tinganes.fo/Default.aspx?ID=6805>>.